

Leo Trotskij: Faran för termidor

En analys av innebörden i Stalins senaste tal

(11 januari 1933)

[Ur The Militant, 4 februari 1933. Här översatt från www.marxists.org. Översättning från engelska, Göran Källqvist.]

Sovjetregimen grundas på ett förbund mellan proletariatet och bönderna. Proletariatet utgör en minoritet inom befolkningen, bönderna den överväldigande majoriteten. Men de mest koncentrerade produktionsmedlen ligger i proletariatets händer. Genom sina ekonomiska förhållanden är böndernas krafter tvärtom splittrade. Än mer är de inte någon enhetlig grupp. Så länge det inte sker någon genomgripande förändring av tekniken och ekonomin i byn – och för det krävs det till och med under de mest gynnsamma förhållanden en hel generations arbete – kommer det från bönderna själva att utkristalliseras ett skikt av kulaker som oundvikligen strävar mot kapitalismen. Ett mekaniskt krossande av kulakerna avgör ingenting. Efter det påstådda ”likviderandet av kulakerna som klass” klagar den sovjetiska pressen (efter att ha gått över från materialism till idealism, eftersom byråkraterna alltid är idealister) oupphörligt på ”kulakideologins” makt, den kvarvarande kulakpsykologin, och så vidare. Bakom dessa klagomål döljer sig i själva verket det faktum, att trots att mellanbönderna är fastlåsta i kolchoser, så ser de när de ställs inför den nuvarande tekniska och ekonomiska nivån ingen annan utväg för sig själva än att lyfta sig till kulakernas nivå.

Vad bönderna kräver

I oktoberupproret flätades två revolutioner samman: slutet på den demokratiska revolutionen och inledningen av den socialistiska. Genom att avskaffa betalningarna av arrenden sparade den demokratiska revolutionen en halv miljard guldrubel åt bönderna. Fattigbönderna bedömer den socialistiska revolutionens framsteg utifrån den mängd industriprodukter de kan få i utbyte mot en viss mängd spannmål. Bönderna är inga utopiker, de kräver inte att socialismen ska byggas upp i ett land och dessutom på fem år. Men de kräver att den socialistiska industrin levererar varor under villkor som inte är sämre än den kapitalistiska industrins. Under dessa förhållanden är bönderna beredda att ge obegränsat politiskt stöd till proletariatet och dess parti. Sovjetstaten skulle då kunna manövrera i enlighet med de inrikespolitiska förhållandena och världssituationen och dra in bönderna i den socialistiska ekonomin.

Grunden till en masskollektivisering kan bara vara ett jämbördigt utbyte mellan industriprodukter och jordbruk. Utan att gå in på något teoretiskt ekonomiskt hårklyveri måste vi betrakta ett utbyte som ”jämbördigt” om det stimulerar bönderna, enskilda såväl som kollektiviserade, att odla upp så mycket land och skörda så mycket spannmål som möjligt, och sälja större delen av det till städerna för att skaffa sig så mycket industriprodukter som möjligt. Bara ett sådant ömsesidigt ekonomiskt förhållande mellan stad och landsbygd – det Lenin kallade ”smytjka” – kan befria arbetarstaten från behovet att vidta tvångsåtgärder mot byarna för att tvinga fram detta utbyte. Först från det

ögonblick ett frivilligt utbyte är säkerställt kommer den proletära diktaturen att vara orubblig. När "smytjkan" på detta sätt har säkerställts innebär det ett nära politiskt förbund mellan fattigbönderna och städernas arbetare, ett fast stöd från mellanböndernas viktigaste massor och följaktligen att kulakerna och överhuvudtaget alla kapitalistiska element på landsbygden isoleras politiskt. När "smytjkan" på detta sätt har säkerställts kommer Röda armén att vara obrottsligt lojal mot den proletära diktaturen, vilket med tanke på den framgångsrika industrialiseringen och de obegränsade, mänskliga resurserna, till största delen bönder, kommer att göra det möjligt för Sovjetstaten att slå tillbaka varje imperialistisk invasion.

Som Vänsteroppositionen ända sedan 1923 har förkunnat är industrialisering en förutsättning för en marsch framåt mot socialismen. Utan en ökande industrialisering kan bönderna varken förses med tyg eller spik, för att inte tala om traktorer. Men industrialiseringen måste genomföras i ett sådant tempo och utifrån sådana planer att fördelningen av mängden varor mellan städerna och landsbygden stadigt om än sakta förbättras, och arbetarnas och böndernas levnadsstandard ökar. Detta främsta villkor för regimen hela stabilitet begränsar det tempo som industrialiseringen och kollektiviseringen kan tillåtas ha.

Tillbaka till krigskommunismen

Det betyder inget att tillägga: "Har femårsplanen avskaffat klasserna och infört socialismen?" Utan vi måste utan tvivel fråga: "Har den säkerställt 'smytjkan' mellan stad och landsbygd?" Svaret är "Nej", den har skakat om och försvagat det. I sitt senaste tal till centralkommitténs möte skröt Stalin om att de planerade kollektiviseringarna hade överträffats tre gånger om. Men vem behöver dessa siffror utöver de byråkratiska skrövlarna? Statistik över kollektiviseringarna kan inte ersätta bröd. Kolchoserna är många men det finns inget kött och inga grönsaker. Städerna har inget att äta. Industrin är oorganiserad eftersom arbetarna är hungriga. I sitt förhållande till bönderna har städerna gått från till hälften frivilligt utbyte via naturaskatt till tvångsexproprieringar, det vill säga till krigskommunismens metoder.

De hungriga arbetarna är missnöjda med partiets politik. Partiet är missnöjt med ledningen. Bönderna är missnöjda med industrialiseringen, med kollektiviseringarna, med städerna. Delar av bönderna är missnöjda med regimen. Vilken del? Det kan vi inte veta men det är uppenbart att den under nuvarande omständigheter bara kan växa.

"De planerade kollektiviseringarna har överträffats tre gånger om!" Men det är just det som är olyckan. De framtvungade kolchoserna leder inte till socialismen, de undergräver tvärtom den proletära diktaturens grundvalar genom att bli böndernas organiserade strejk mot städerna. Genom att gömma undan sitt spannmål från staten eller avsiktligt minska hur mycket de sår träder bönderna in på kulakernas väg. "Tillåt oss", säger de, "att köpa och sälja hur vi vill." Från vem och till vem? Till och från de som erbjuder rätt pris, oavsett om det är staten, en privat handlare eller en utländsk kapitalist. Böndernas strejk för att få handla fritt på hemmaplan leder omedelbart till krav på avskaffande av monopolet på utrikeshandeln. Det är logiken bakom femårsplanens misstag.

I sitt tal gjorde Stalin en sammanfattning. Vi tänker tala om det i en separat artikel, men i en planerad ekonomi motsvarar en statistisk balansräkning bara en ekonomisk balansräkning om

planen är korrekt. En plan full av misstag kan tvärtom äventyra eller till och med utplåna de allra största framgångar. Femårsplanen har lett till enorma tekniska framsteg och framsteg inom produktionen. Men de ekonomiska resultaten är utomordentligt motsägelsefulla. Vad gäller den politiska balansräkningen visar den på en öppen och mycket stor brist. Men politiken är koncentrerad ekonomi. Politiken är avgörande. Ett socialistiskt uppbygge som driver in en kil mellan arbetarna och bönderna och sår missnöje inom proletariatet är en lögnaktig konstruktion. Inga siffror kan ändra på denna objektiva bedömning. Den verkliga balansen syns inte på tidningarnas sidor utan på böndernas fält, i kolchosernas lador, i fabrikenas lager, i arbetarnas matrum och slutligen i arbetarnas och böndernas huvuden.

Varför talar vi just om *Termidor*? Därför att det är det mest kända och fullständiga historiska exemplet på en dold kontrarevolution som fortfarande behåller revolutionens yttre former och ritualer, men redan förändrar statens klassinnehåll. Här kommer smarta personer att avbryta oss, för att visa hur smarta de är: ”I 1700-talets Frankrike handlade det om en borgerlig revolution, i 1900-talets Ryssland en proletär revolution. De sociala förhållandena har förändrats betydligt, världssituationen har förändrats, etc., etc.” Med hjälp av sådana banala sanningar kan varenda kälkborgare förefalla djupsinnig. Inte heller för oss är skillnaden mellan oktoberrevolutionen och den jakobinska revolutionen något mysterium. Men det finns ingen anledning att vända ryggen åt historien. 1903 skrev Lenin att bolsjevikerna är jakobiner som är oskiljaktigt knutna till arbetarklassen. Vid den tiden svarade jag Lenin och förklarade i detalj skillnaden mellan marxister och jakobiner. Mina anmärkningar var i sig själva korrekta, men missade helt sitt syfte. Lenin visste mycket väl att marxister och jakobiner inte är samma sak, men det var av en speciell orsak han pekade på de drag som de har *gemensamt*. Utan en sådan metod kan man absolut inte lära sig något av historien.

I samma betydelse som Lenin kallade bolsjevikerna för proletära jakobiner, kan vi i reaktionen mot proletariatets diktatur hitta drag av termidor. Alla kontrarevolutioner kan inte jämföras med termidor. Varken Kornilov, Koltjak, Lenikin eller Wrangel hade något gemensamt med termidor. I alla dessa fall handlade det om kapitalisternas och godsägarnas väpnade kamp för att återupprätta sin makt. Kan denna fara uppstå igen? Som självständig faktor – knappast. Den ryska storbourgeoisien har krossats i grunden. De kvarvarande resterna kan bara återuppstå i fotspåren på en utländsk militär invasion eller termidor.

Av alla de tidigare kontrarevolutionära rörelserna i Sovjetunionen är Kronstadtopproret i mars 1921 det som var närmast en termidor. Under de tre föregående åren hade samtliga proletära element i garnisonen på Kronstadt förflyttats för det sovjetiska uppbyggets och inbördeskrigets ändamål, och de bästa av dem hade gått under. På fartygen och i barackerna återstod bara omogna, halvsvultna bondeelement. Många av dessa matroser betraktade sig som bolsjeviker, men de ville inte ha Kommunen. De var för sovjeter men utan kommunister. Det var ett uppror av lidande, missnöjda bönder som hade tappat tålamodet och revolterade mot proletariatets diktatur. Om småbourgeoisien hade segrat så skulle den redan nästa dag ha visat sin bankrutt, och dess plats kunde bara ha tagits av storbourgeoisien. Under nutida, det vill säga 1900-talets och inte 1700-talets, förhållanden skulle det inte ha krävts årtal för det. Det hade räckt med månader, till och med veckor. *En småborgerlig kontrarevolution som fortfarande ärligt betraktar sig som en revolution, som inte vill att kapitalismen ska härska men oundvikligen förbereder det – det är termidor.*

I Sovjetunionen är det bara bönderna som kan bli en kraft för termidor. För det måste den på allvar avskilja sig från proletariatet. Krossandet av de normala förhållandena mellan stad och landsbygd, den administrativa kollektiviseringen, tvångsindrivningen av jordbruksprodukter, ställer bönderna och sovjetstaten mot varandra lika våldsamt som på vintern 1920-1921. Det är sant att proletariatet nu är till antalet mycket starkare. Däri ligger industrialiseringens framgång. Men proletariatet står helt utan ett aktivt, vaksamt parti som är förmöget till handling. Det förmodade partiet saknar en marxistisk ledning. Å andra sidan har bönderna fått en organisation för att göra motstånd mot sovjetstaten, i form av kolchoserna. Avskaffandet av ”smytjkan” som hade börjat bildas hotar att bryta det politiska förbundet mellan proletariatet och bönderna. Just däri ligger källan till faran för termidor.

Vi får inte föreställa oss att brytningen måste gå längs mycket exakta sociala linjer: å ena sidan bönderna, å den andra arbetarna. Bondemassorna omger och hänger ihop med proletariatet från alla håll. Inom proletariatet själv finns miljontals arbetare som just har anlänt från byarna. Slutligen gör ledningens öppet felaktiga politik, den byråkratiska äventyrspolitikens skeppsbrott, avsaknaden av en klar linje, det absoluta kvävandet av arbetardemokratien – allt detta gör även de verkliga arbetarna mottagliga för trycket från den småborgerliga ideologin, och däri ligger den andra källan till faran för termidor.

Men vi får heller inte tro att sprickan måste gå någonstans mellan partiet på ena sidan och bönderna och en del av arbetarna på den andra. Nej – termidors linje måste oundvikligen gå genom partiet självt. I sitt testamente skrev Lenin: ”Vårt parti stöder sig på två klasser, och därför skulle dess stabilitet rubbas och dess sammanbrott vara oundvikligt om dessa klasser inte kunde komma överens. I så fall vore det gagnlöst att vidta några åtgärder eller alls resonera om vår centralkommittés stabilitet. I så fall skulle inga åtgärder överhuvudtaget kunna förebygga en sprängning. Men jag hoppas att detta är något som tillhör en så avlägsen framtid och är så otroligt att man inte behöver ta upp det.” Vid den tiden uttryckte Lenin vissheten att 10-20 års korrekt politik gentemot bönderna skulle säkerställa den proletära revolutionens seger i världsskala. Just av det skälet trodde han – och det gjorde vi alla – att perspektiven på termidor inte bara var avlägsna utan också ytterst osannolika.

Av de 10-20 år som Lenin antydde har tio redan gått. På den internationella revolutionens område har Komintern under denna period bara gjort upprepade misstag. Trots objektivt ytterst gynnsamma förhållanden är kommunismen och därmed den internationella revolutionen idag svagare än vid den tidpunkt då Lenin skrev sitt testamente. Dessutom har risken för en splittring mellan de två klasser på vilka diktaturen i Sovjetunionen vilar blivit utomordentligt akut.

Trots de stora svårigheterna finns det inget i landets ekonomiska situation som inte går att reparera. Men det behövs något som kan utföra reparationerna – det krävs ett parti. Men det existerar inget parti i ordets verkliga mening. Det finns en organisation som formellt omfattar miljontals medlemmar och kandidater. Men medlemmarna och kandidaterna har inga rättigheter. Inom partiets snäva gränser finns det i själva verket skrämmande element från två partier, det proletära och det termidorska. Ovanför dem höjer sig byråkratin. Den bär ansvaret för misstagen på den ekonomiska politikens område, för undergrävandet av ”smytjkan”. Den har ett ännu större ansvar för kvävandet

av partiet. På samma gång som den genom sin politik ställer bönderna och staten i fientlig ställning mot varandra, har den också politiskt avväpnat och splittrat proletariatet. Arbetarna inte bara vandrar fysiskt från den ena fabriken till den andra, de hittar heller inte någon fast plats politiskt.

Det vore felaktigt att anta att den termidorianska splittringen måste gå mellan den stalinistiska apparaten och partiets höger. Nej – den måste gå igenom själva apparaten. Hur stor andel Bessedovskij och Agabekov finns det i apparaten? Det vet inte ens morgondagen förrädare. Allt beror på styrkeförhållandena utanför apparaten. Det behövs bara ett tillräckligt kraftigt slag från småbourgeoisien för att de byråkratiska termidorianerna ska känna igen sig själva och hoppa över den mur som skiljer dem från klassfienden. Däri ligger den tredje källan till faran för termidor.

Men någon av stalinisterna eller deras beundrare kommer att säga: ”Förstår du inte att centralkommittén förbereder en utrensning av högern ur partiet? Just precis det visar att Stalin vidtar åtgärder mot termidor.” ”Nej”, kommer vi att svara, ”de byråkratiska ’utrensningarna’ underlättar bara termidors arbete.” Precis som de utrensningar som har förekommit under de senaste tio åren kommer de nya utrensningarna i första hand att riktas mot Vänsteroppositionen, och överhuvudtaget mot de tänkande och mest kritiska proletära elementen. Trots den officiella parollen ”Huvudfaran kommer från höger” – även Rykov upprepar detta nu – fylls fängelserna och landsförvisningsplatserna i första hand av vänsteroppositionella. Och även när slagen riktas mot högern så stärker de inte partiet utan försvagar det. Inom högern finns det, jämte de verkliga termidorianska delarna, hundratusentals, kanske miljontals, personer som är djupt fientliga mot ett återupprättande av kapitalismen, men som kräver en förändring av partiets politik gentemot arbetarmassorna i städerna och byarna. Dessa högeranhängares program är förvirrat. Under en tid kan de stöda termidor, men de kan också stöda ett revolutionärt återupplivande av partiet. Den stalinistiska byråkratin hindrar dem från att förstå situationen. Med sina ”utrensningar” strävar den först av allt efter att kväva det kritiska tänkandet. Därmed stärker den bara högern.

Och vilka kommer att genomföra utrensningarna? I Paris ledde Bessedovskij den kommission som ”rensade ut” Rakovskij. Låt oss aldrig glömma det. Sedan dess har apparatens demoralisering gått ännu längre. I alla de brev vi får från Sovjetunionen är den mest tragiska undertonen denna: ”Ingen har förtroende för någon annan, alla är rädda för att en klassfiende med partibok sitter bredvid.” Karriärister, äventyrarna, Bessedovskij och Agabekov och deras gelikar, kommer att ropa högre än alla andra att det krävs utrensningar. Men vilka kommer att rensa partiet från dessa utrensare? Inte apparaten utan bara de oförsonliga fienderna till apparatens absolutism.

Är situationen hopplös? Dessa ord finns inte i vårt ordförråd. Kampen kommer att avgöra. På den proletära revolutionens sida finns det många historiska möjligheter, negativa – kapitalismens fruktansvärda förfall, imperialisternas rasande gräl, reformismens bankrutt – såväl som positiva – bolsjevik-leninisternas härdade kadrer som inser utvecklingens inriktning, klara perspektiv. Kampen kommer att avgöra. Faran har ökat och kommit närmare – det är obestridligt. Men termidors gift för också med sig sitt eget motgift. Ju mer omedelbart och närmare faran kommer, desto starkare blir behovet av motstånd. Ju mer den stalinistiska byråkratin tappar huvudet och ju mer dess allsmäktighet visar sig vara bara skenbar makt, desto högre kommer de avancerade arbetarnas krav att bli på en bolsjevikisk ledning.

Stalins senaste tal – vi återkommer till det – innebär en högersväng. Varenda ord i hans byråkratiska skryt är bara ett dolt erkännande av det felaktiga i hela den ”övergripande linje” som har fört diktaturen närmare termidor. Sjukdomarna och farorna kommer Stalin att behandla med nya byråkratiska svängar mitt under en fördubblad byråkratisk terror. Vårt svar kommer att bli fördubblad kamp mot stalinismen.